

ILMARI HIIDENLEHTO

PROFEETTA

MUHAMMEDIIN HAAMU

Profeetta Muhammedin haamu

Profeetta Muhammedin haamu

Ilmari Hiidenlehto

Kansikuva: Muhammed Uhudin taistelussa (1595). Wikimedia Commons.

© 2018 Ilmari Hiidenlehto

Taitto ja kansi: Books on Demand

Kustantaja: BoD – Book on Demand, Helsinki, Suomi

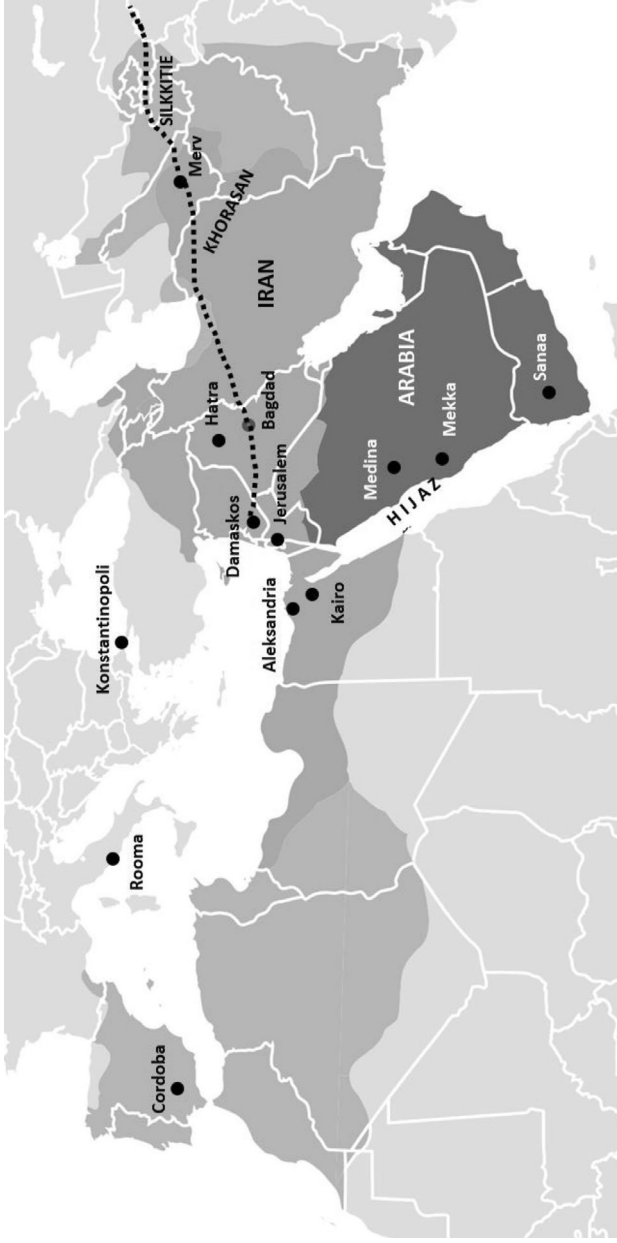
Valmistaja: BoD – Book on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN: 978-951-568-887-3

Sisällys

ALKUSANAT	9
Kolme kysymystä	9
Perinteinen islamin tutkimus	14
Historiallis-kriittinen tutkimus	16
1 HISTORIAN AAVEET	21
Robin Hood ja olemassaolon todistaminen	23
Pyhimyksiä, joita ei ehkä ollutkaan	24
Zarathustra, Buddha, Mooses ja Jeesus	27
2 MUHAMMED	31
Muhammedia koskevat islamilaiset lähteet	32
Muhammedin kolme turbaania	41
Muhammed esikuvana	47
Vieläkö syntyy uutta muistitietoa?	50
Historiallis-kriittinen tutkimus	53
Kriittisen tutkimuksen kritiikkiä	58
3 ARABIVALTIO JA USKONTO	63
Islamin kertomus: valloitus	65
Lähdekriittinen kertomus: valtatyhjiö	69
Muawija ja Aabrahamin usko	76
Al-Malik ja ”ylistetty” Jeesus	80
Umajjadien usko loittonee kristinopista	89
Abbasidit ja profetta Muhammed	94

4	KORAANI	99
	Koraanin arvoitus	105
	Koraanin kieli	110
	Muhammed Koraanissa	122
	Koraani varhaiskristillisenä lukemistona	129
	Koraanin tarinoita	136
5	ISLAM	143
	Viittaukset Muhammediin 600-luvulla	145
	Muhammed, arabien profeetta	149
	Myöhään löydetty Mekka	154
	Merv - islamin alkukoti?	159
	Vaikutteet muista uskonnoista	164
	Islam poliittisena oppina	176
6	USKONTO JA SIVILISAATIO	185
	Kulta-aika	186
	Uskontojen kehitys	193
	Islamisoituuko länsi?	197
	Länsimaistuuko islam?	204
	Uuteen islamiin ja historiankuvaan	211
	SANASTO	215
	LÄHTEET	217

Kuvio 1. Kalifaatin laajentuminen islamilaisen tarinaperinteen mukaan. Muhammedin valloitukset on merkitty tummalla, myöhemmät vaaleammilla väreillä. Karttapohja: Wikimedia Commons.

ALKUSANAT

Vielä 1980-luvulla islam oli Suomessa eksoottinen uskonto, josta kouluja käyneetkään eivät osanneet paljon sanoa. Nyt muslimeista kirjoitetaan, televisio esittää heistä ohjelmia ja Koraanikin on luettu radiossa kannesta kanteen. Islam on yksi viime vuosien puhutuimmista aiheista.

Kiinnostus asiaan alkoi herätä jo 1970-luvun lopussa, kun islamilainen vallankumous syöksi vallasta Persian shaahin. Sitä seurannut Iranin ja Irakin sota opetti, että muslimeja oli ainakin kahta laatua, sunneja ja shiioja. Uskontoa toi tutuksi myös islamilainen terrori, joka alkoi lännessä 1960-luvulla ja on yltänyt jo Suomeenkin. Marttyyrien myötä on tutustuttu pyhään sotaan ja *Allāhu akbar* – sotahuutoon ”Jumala on suurempi”.

Eniten tiedon kasvuun on vaikuttanut maahanmuutto, joka on tuonut islamin myös suomalaisten kotiovelle. Muslimit ovat etsineet protestanttisesta Suomesta turvaa oman maailmansa väkivaltaa ja köyhyyttä vastaan. Ensimmäisiä tulijoita olivat Moskovan kautta 1990-luvun alussa saapuneet somalit. Ennen muuttoliikkeen alkamista Suomessa asui tuhatkunta muslimia, jotka olivat tulleet Venäjältä sata vuotta aikaisemmin. Vuonna 2016 heitä oli jo lähes 70 000. Sekin näyttää olevan vasta alkua.¹ Amerikkalaisen Pew – tutkimuskeskuksen ennusteen mukaan määrä kolminkertaistuu vuosisadan puoliväliin mennessä.² Kuvio 2 osoittaa tähänastisen kehityksen sekä arvion tulevasta.

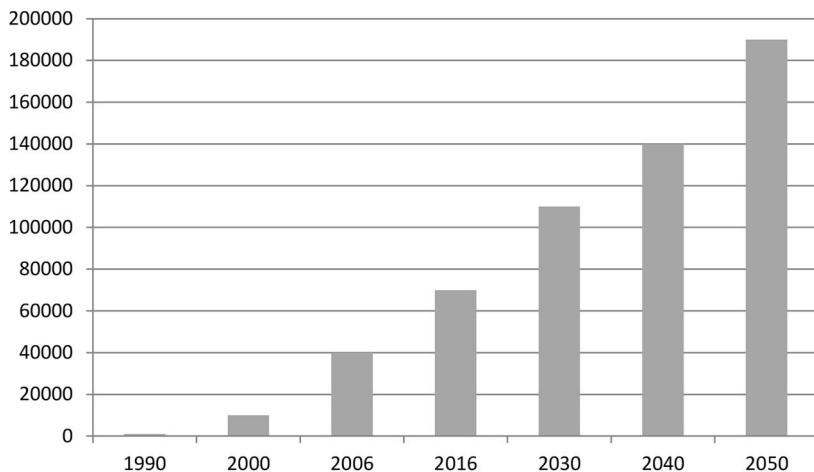
Kolme kysymystä

Suomeen muuttaneet muslimit ovat tuoneet mukanaan omat tapansa, joita suomalaisetkin ovat päässeet ihmettelemään. Niinpä tutustuminen islamiin on alkanut tuntua entistä tarpeellisemmalta. Asia ei ole osoittautunut aivan helpoksi, sillä aiheesta on vaikea löytää puolueetonta tietoa; valtaosa tarjolla olevasta on jollakin tavalla väritynyttä. Tämä koskee myös sellaisia lähteitä,

1 Yle Uutiset, 28.10.2015

2 Yle Uutiset, 7.4.2015

joihin yleensä luotetaan, kuten tietokirjat, historiateokset, koulukirjat, tv-ohjelmat tai Wikipedia.

Kuvio 2. Muslimiväestön kasvu Suomessa.³

Oma ongelmansa on myös vaikeus eläytyä itselle vieraaseen kulttuuriin. Nykyihmiset tuskin pystyvät kunnolla käsittämään antiikin maailmassa eläneiden ihmisten uskonnollisia käsityksiä. Vastaavasti länsimaiset ihmiset kykenevät vain rajatusti ymmärtämään islamia. Yleistä on asioiden oikaiseminen niin, että vieraasta uskonnosta haetaan samankaltaisuuksia. Sen myötä sukulaisuutta halutaan nähdä sielläkin, missä sitä ei ole. Islamilaiselle sivilisaatiolle tärkeät arvot jäävät toisaalta havaitsematta, koska monet niistä ovat meille käsittämättömiä.

Islamilaiset arvot. Muuan mielipiteitä jakava kysymys koskeekin juuri sitä, kuinka lähellä islam on kristinuskoa ja länsimaista arvomaailmaa. Niiden

3 Wikipedia 7.12.2016; Wikipedia, 6.1.2017; Juntunen ym. 2008; Yle Uutiset, 28.10.2015; Yle Uutiset, 7.4.2015;

läheisyyttä korostetaan usein.⁴ Helsingin Sanomissa toimittaja kirjoitti Koraanin luettuaan seuraavasti: ”Pienillä erotiuksilla Koraani on kuin Raamattu ja kaikki se, mitä minulle on pienestä pitäen, kotona ja koulussa, opetettu.”⁵ Joskus mennään vielä pidemmälle ja katsotaan, että islam on läntisessä arvomaailmassaan jopa länsimaita edellä. Opetushallituksen tekemät oppimateriaalit kertovat, että islaminuskossa miehet ja naiset ovat tasa-arvoisia, ja islam on siksi merkittävästi edistänyt sukupuolten tasa-arvoa.⁶ YK:n ihmisoikeuskomissaari Mary Robinson korosti islamin vallankumouksellista vaikutusta naisten ja lasten oikeuksiin jo kauan ennen kuin niistä puhuttiin muualla.⁷ YK:n alajärjestö UNESCO markkinoi keskiajan islamilaista Espanjaa esikuvana suvaitsevaisuudesta ja ihmisoikeuksien kunnioittamisesta.⁸

Tämänkaltaiset lausumat ovat toisaalta herättäneet vastalauseita. Esimerkiksi amerikkalaisen Pew-tutkimuslaitoksen kyselytutkimuksia on tarjottu osoittamaan, että muslimien maailmankuva ja oikeuskäsitykset ovat todellisuudessa hyvin etäällä länsimaisista arvoista.⁹

Islam ja tiede. Vastakkaisia näkemyksiä herättänyt aihe on myös islamin ansiot tieteen ja taiteen edistäjänä.¹⁰ Länsimainen kulttuuri perustuu tieteellis-tekniseen kehitykseen. Tiedettä korostavia arvoja on haluttu nähdä myös islamissa. Sen sanotaan kuljettaneen tieteen soihtua läpi vuosisatojen ja raivanneen tietä vastaavalle kehitykselle myös Euroopassa. Islamilla on väitetty olleen suunnaton merkitys inhimilliselle kokemukselle tieteen, kirjallisuuden ja taiteen aloilla.¹¹ Unescon rahoittama ”1001 inventions” – näyttely esittelee sen dynaamisena oppina, joka on vauhdittanut tieteen ja tekniikan kehitystä.¹² Peruskoulun islamin oppikirja selostaa laajasti islamin ja luon-

4 Grundström, 9.10.2009; Hämeen-Anttila, 2004, 232

5 Malmberg, 6.2.2015

6 Opetushallitus, 2010; Aboulfaouz ym. 2015, 23

7 UN News Centre, 2002

8 Unesco, <http://en.unesco.org/node/253255>, Unesco, 2016

9 Pew Research Center, 2013

10 UN News Centre, 15.3.2002.

11 UN News Centre, 15.3.2002.

12 1001 Inventions, 2015. <http://www.1001inventions.com/>

nontieteen yhteyksiä ja korostaa, että juuri Koraanin opetukset saivat tieteen kukoistamaan.¹³

Nämäkin väitteet on toisaalta haluttu kiistää.¹⁴ Taiteen osalta on muistutettu, että *sharia*-laki suhtautuu kielteisesti esittävään kuvataiteeseen, kertomakirjallisuuteen, musiikkiin, lauluun, tanssiin, elokuvaan ja teatteriin. Monet taiteen lajit on yksinkertaisesti kielletty. Uskonnon ja talouden yhteyksiä tutkinut sosiologian klassikko Max Weber kysyi sata vuotta sitten, miksi islamilaisten maiden talous oli niin kehittymätöntä. Hän tarjosi selitykseksi uskontoa, jossa hänen mukaansa yhdistyivät fatalismi, dogmaattisuus ja taaksepäin katsominen.¹⁵

On myös väitetty, että jos islamilla oikeasti olisi kyky piristää tiedettä ja kulttuuria, sen pitäisi myös näkyä jossain. Kuitenkin esimerkiksi puolentoista miljardin muslimiväestö ei tuota edes kahta vertaa sitä määrää tieteellistä tutkimusta minkä viisi miljoonaa suomalaista.¹⁶ Sama epäsuhta näkyy Nobel-palkinnoissa. Vuoteen 2017 mennessä pieni Suomi oli saanut yhtä paljon tieteen Nobeleita (3) kuin islamilainen maailma yhteensä. Kirjallisuudessa Nobelin on saanut yksi suomalainen ja kaksi muslimia. Toinen palkituista, turkkilainen Orhan Pamuk, ei kuitenkaan pitänyt itseään uskovaisena, ja toinen, egyptiläinen Naguib Mahfouz, yritettiin murhata profeetan pilkkaamisesta. Vain Nobelin rauhanpalkinnoissa muslimit päihittävät Suomen selkein luvuin seitsemän vastaan yksi.¹⁷

Fakta ja fiktio. Kolmas keskustelua herättänyt aihepiiri liittyy siihen, mikä islamin historiassa on totta ja mikä tarua. Koska tieteellinen historiankirjoitus on länsimaissa vakiintunut kauan sitten, on tavallista uskoa, että samanlainen tunnollinen suhtautuminen faktoihin koskee myös islamilaista maailmaa. Esimerkin tarjoaa Helsingin Sanomien kirjoitus: ”*Jos et tiedä Koraanista mitään, opettele edes tämä*”. Jutussa kerrotaan:

13 Lehtinen ym., 2011, 86

14 Voraure & Sasaki, 2011

15 Huff & Schluchter, 1999

16 Enqvist, 2012, 158

17 Wikipedia, 18.6.2016, List of muslim Nobel laureates

*”Noin vuonna 570 Mekassa syntyi orpopoika Abû al-Qâsim MuHammad ibn Abd Allâh ibn Abd al-MuTTalib ibn Hâshim. Hänestä tuli nykyisen Saudi-Arabian alueella olevan Medinan vallanpitäjä ja muslimien profeetta Muhammad. Islamin perinnetiedon mukaan Muhammad sai ensimmäisen jumalallisen näkynsä Hiran luolassa vuonna 610. Sen jälkeen hän sai näkyjä 22 vuoden ajan, kuolemaansa asti vuonna 632, ja niistä jumalallisista näyistä syntyi myöhemmin Koraani.”*¹⁸

Vaikka kirjoittaja korostaa tiedon jakamista, katkelma ei sisällä yhtään varmaa historiallista faktaa lukuun ottamatta sitä, että Medina sijaitsee Saudi-Arabiassa. Lainauksen pohjalta voisi esittää joukon kysymyksiä. Oliko profeetan nimi aivan oikeasti *Abû al-Qâsim MuHammad ibn Abd Allâh ibn Abd al-MuTTalib ibn Hâshim*? Mistä tiedetään, että hän oli orpo, syntyi vuonna 570 ja piti valtaa Medinassa? Onko aivan varma, että Koraani syntyi Muhammedin näkyjen pohjalta?

Sekaannusta tieteellisen ja niin sanotun perinnetiedon välillä ei helpota se, että faktat ja tarinat sekoitetaan joskus tarkoituksella myös länsimaisessa islamin tutkimuksessa. Professori Jaakko Hämeen-Anttilan kirjat ovat toimineet suomalaisten tietolähteenä islamista. Hän ei kuitenkaan aina tee eroa tietolähteiden välillä. Hämeen-Anttila kirjoittaa:

*”Nykytilanteelle ei ole niinkään merkityksellistä se, mitä todella tapahtui (‘wie es eigentlich gewesen’), vaan se, mitä myöhemmin on uskottu tapahtuneen.”*¹⁹

Asia ei ehkä ole ihan näinkään. On varmasti hyödyllistä tietää, mihin muslimit uskovat, mutta monia kiinnostaa myös se, mitä todella tapahtui ja onko näiden kahden välillä jotain eroa. Tutkittua tietoa on ollut tarjolla jo 1800-luvulta lähtien. Se ei kuitenkaan ole onnistunut raivaamaan tietään julkisuuteen. Ihmisen uteliaisuudelle eivät silti riitä vain islamilaiset tarinat 600-luvun tapahtumista Arabiassa. Halutaan tietää, miten luotettavia ne ovat, ja mitä aivan oikeasti tapahtui.

18 Nieminen, 8.3.2015

19 Hämeen-Anttila, 2012a, 14

Käsillä oleva kirja keskittyy tähän kolmanteen aihepiiriin ja pyrkii selvittämään, mikä islamin perimätiedossa on tieteellisesti kestävää. Kysymys on luonnollinen ja tärkeä osa islamin ja lännen välistä dialogia. Sillä on oma paikkansa myös uskontojen välisessä vuoropuhelussa.²⁰

Perinteinen islamin tutkimus

Yleisesti hyväksytty kuva islamin synnystä ja varhaishistoriasta perustuu islamilaiseen perimätietoon, jota alettiin kirjata muistiin 800-luvulta alkaen. Se on erittäin runsasta ja yksityiskohtaista. Perimätiedon tarjoama kertomus on vakiintunut totuudeksi myös länsimaissa.

Tarinan keskipisteenä on yksi henkilö, profeetta Muhammed, joka teki kolme suurtekoa. Ensinnäkin hän perusti uuden maailmanuskonnon ja saneli sen pyhän kirjan, Koraanin. Toiseksi hänen elämäntapansa eli *sunna* ilmaisi ihmisille Jumalan ikuisen lain eli *sharian* ja muodosti samalla ainoan tarvittavan lainsäädännön. Kolmanneksi hän perusti Jumalan sanaan perustuvan valtion, joka nopeasti kasvoi suurvallaksi. Muhammed lähti vähäisine joukkoineen pieneltä Medinan keitaalta ja valloitti kymmenessä vuodessa (622–632) Arabian niemimaan, joka pinta-alaltaan vastaa Länsi-Eurooppaa. Hänen seuraajansa ottivat lyhyessä ajassa haltuunsa koko Lähi-idän (kuvio 1).

Jos tarinan kuulisi ensimmäistä kertaa, sitä ei kukaan uskoisi. Saavutukset tuntuisivat liian suurilta yhdelle ihmiselle. Silti länsimaissakaan kertomusta ei epäillä, koska se on opittu jo koulussa. Tarinaa eivät aina epäile nekkään tutkijat, joiden omat tulokset puhuvat sitä vastaan. Tämä tuo mieleen Thomas Kuhnin käsitteen tieteen paradigmoista.²¹ Tieteenharjoittajat toimivat tiettyjen lähtökohtien varassa. Niiden varaan rakentuu niin sanottu normaalitiede. Lähtökohtia ei aseteta kyseenalaiseksi, koska tieteenharjoitus vaatii aina joitakin oletuksia pohjaksi. Vähitellen alkaa kuitenkin kertyä havaintoja, jotka ovat ristiriidassa normaalitieteen kanssa. Lopulta kokonaisuus on pakko vaihtaa uuteen, joka paremmin vastaa tosiasioita. Vanhan paradigman kannattajat eivät silti yleensä muuta näkemyksiään, vaan vievät

20 esim. Kirkko ja islam –työryhmä, 2007: Hyvä tietää islamista

21 Kuhn, 1970/1994

ne mukanaan hautaan. Paradigma vaihtuu vasta sitten, kun myös tutkijasukupolvi on vaihtunut.

Paradigman vaihtumista havainnollistavan esimerkin voi poimia geologiasta. 1800-luvulla tutkijat selittivät omituiset siirtolohkareet sillä, että muinaisuudessa oli sattunut valtava kivivyöry, joka oli tulvan aiheuttama.²² Geologisia havaintoja sovitettiin tähän teoriaan, kunnes työ alkoi muuttua yhä hankalammaksi. Viimein teoria korvattiin nykyisellä käsityksellä jääkaudesta kivenlohkareiden siirtäjänä.

Islamin tutkimuksessa normaalitieteen paradigmaa edustaa luottamus islamilaiseen perimätietoon. Sen runsaudesta kertoo, että Muhammedia koskevat tarinat ulottuvat kaikkein pienimpiin yksityiskohtiin saakka. Muhammedin osalta onkin puhuttu ”historian kirkkaasta valosta” vastakohtana niille vähäisille tiedonmuruille, joita on tarjottu muiden uskontojen perustajista. Rakennelmassa on kuitenkin vakava heikkous: koko ylenpalttisen runsas perimätieto on kirjattu muistiin vasta paljon myöhemmin kuin itse tapahtumien kerrotaan sattuneen. Sitä ennen tietojen väitetään kulkeneen suusta suuhun vähintään viiden sukupolven ajan. Tämä luonnollisesti panee miettimään koko rakennelman uskottavuutta.

Islamilainen historianankirjoitus tarjoaa ongelmaan oman ratkaisunsa. Se on *isnad* eli todistajaketju. Aina kun Muhammedista kerrottiin eteenpäin, kertoja liitti puheisiinsa tiedot siitä, keneltä oli tarinan kuullut ja keiden muiden kautta se oli kulkenut. Ainoastaan sellaiset tarinat lopulta hyväksyttiin, jotka olivat vaeltaneet luotettaviksi vahvistettujen henkilöiden kautta ja palautuivat joko Muhammediin itseensä tai ainakin hänen lähipiiriinsä. Ketjun luotettavuuteen kiinnitettiin siis aivan erityistä huomiota.

Jos vastaava tapa olisi ollut käytössä Suomessa, meillä olisi yhä suullista perimätietoa Suomen sodasta, joka käytiin kaksisataa vuotta sitten vuosina 1808–1809. Islamilaisen mallin mukaan tehty todistajaketju tarinoineen voisi kuulostaa seuraavalta:

”Isäni Antero kuuli lapsuudessaan isoisältään Taunolta, että tämä oli aikoinaan kuullut rippikoulussa kirkkoherra Boijerilta, joka oli kuullut sen Kustaa Benjaminpojalta tämän kuullessa sen joko Laukkalan

22 Rainio, 2004

Adolfilta tai joltain muulta, että Lång kertoi markkinoilla kuulleensa puhuttavan, että kenraali Döbeln valitsi puolustusasemansa Juuttaalla niin, että joki suojasi hänen vasemman sivustansa.”

Tällainen muistitieto kuulostaisi varmasti hämmäntävältä monestakin syystä. Todistajaketjun islamilainen kritiikki voisi yllä olevassa kiinnittää huomiota siihen, että se on epäluotettava, koska viimeinen lähde päättyy markkinoille. Jos Lång olisi maininnut kuulleensa tarinan korpraali Standaarilta, jonka tiedettiin itse olleen Juuttaalla, ketju olisi kunnossa, jos myös muut henkilöt olisivat luotettaviksi tiedettyjä.

Historiallis-kriittinen tutkimus

Islamilaista normaalitiedettä haastamaan on 1800-luvulta alkaen kehittynyt uusi paradigma, joka nimittää itseään historiallis-kriittiseksi. Normaalitieteen edustajat kutsuvat sitä revisionismiksi. Erottava tekijä on se, että revisionistit kieltävät islamilaisen tarinoiden totuusarvon.

Revisionistien tyly kanta on, että todistajaketjut ovat pajunköyttä. Suullinen historiatieto hupenee äkkiä eikä siirry eteenpäin. Löytyykö yhtään ihmistä, jolla olisi sukupolvelta toiselle kiertänyttä perimätietoa siitä, miten venäläisjoukot saapuivat Hämeenlinnaan maaliskuussa 1808? On pidetty epäuskottavana, että islamilaisiin tarinoihin olisi ylipäätään liitetty mitään *isnadeja*.²³ Sellaisia ei ole löydetty mistään muualtakaan. Isnadit on mitä ilmeisimmin keksitty vain paikkaamaan oikeiden lähdetietojen puutetta.

Tieteen tehtävä on erottaa luotettava tieto epäluotettavasta. Tapahtumien kulkua pyritään selvittämään ennen kaikkea aikalaislähteiden avulla. Niitä ovat kirjalliset ja arkeologiset jäänteet. Islamin tutkimuksessa on päästy eteenpäin esimerkiksi Koraanin kielitieteellisen ja vertailevan analyysin avulla. Samanlaisia keinoja käytettiin aikoinaan Raamatun arvoitusten ratkaisemiseen. Piirtokirjoitukset ja kolikot ovat myös antaneet tärkeitä vihjeitä islamin varhaisvaiheista. Niiden väärentäminen ei ole yhtä helppoa kuin kirjoitetun tekstin.

23 Kalisch, 2014, 341-342

حَضْرَتُكَ عَلَمِي كُتُورُ وَوُوبِ سَخَا قَلْبِي دِي كُوبِ جَبْرِي جَا كُوبِ
تَكْبِيرُ وَتَهْلِيلُ بِلْهَ يَورُورُ كِنِي كُورُ جَا كُوبِ كُوبِ رُوشْدِي كِي

PROFEETTA MUHAMMEDIN HAAMU mul-
listaa käsityksesi islamista ja sen synnystä. Teos
esittelee mukaansatempaavalla tavalla lähdekriit-
tisen historiantutkimuksen tuloksia 1800-luvulta
nykypäiviin asti.

Länsimaissa vallitseva näkemys islamin synnystä
on peräisin muslimeilta itseltään. Se ei kuiten-
kaan nojautu tieteelliseen historiankirjoitukseen,
vaan ammentaa värikkästä itämaisestä tarina-
perinteestä. Lähdekritiikin soveltaminen on sen
takia radikaalisti uudistanut ymmärrystämme is-
lamin varhaisvaiheista. Islamin ja Koraanin synty
siirtyy jopa kaksisataa vuotta myöhemmäksi.
Samalla profeetta Muhammed katoaa näkyvistä.
Koraanin kriittinen tutkimus auttaa entistä
paremmin ymmärtämään kristinuskon ja islamin
keskinäissuhteita. Saadut tulokset voivat myös
edistää islamin uudistumista moderniin maail-
maan paremmin sopivaksi uskonnoksi.

مُسْلِمَانِ أَوْلَادِ أَخِي سِيدِ فَحْنِ فُوشِنِهَ رَسُوْلِكَ رَارِي نَجْهَ وَرِهَ عَزْرَا
أَيْلِيَهَ أَنْكَ كِي صِيْرَهَ زَنْعَبْدَا الْأَسْهَلِ وَأَنَّهُ كَرِي عَسَلِ أَيْلِيَهَ

9 789515 688873

BoDTM
BOOKS ON DEMAND

ISBN: 978-951-568-887-3 www.bod.fi